

Kaushitakibrahmana Upanishad

——
कौषीतकिब्राह्मणोपनिषत्

——
Document Information

Text title : Kaushitaki Upanishad

File name : kaushitaki.itx

Category : upanishhat

Location : doc_upanishhat

Author : Vedic Tradition

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Sunder Hattangadi

Description-comments : 25/108; Rig Veda, Samanya Upanishad

Latest update : August 11, 1999

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

April 1, 2025

sanskritdocuments.org

Kaushitakibrahmana Upanishad

કૌષીતકિબ્રાહ્મણોપનિષત્

શ્રીમત્કૌષીતકીવિદ્યાવેદપ્રજ્ઞાપરાક્ષરમ્ ।
પ્રતિયોગિવિનિર્મુક્તબ્રહ્મમાત્રં વિચિન્તયે ॥

ૐ વાઙ્મે મનસિ પ્રતિષ્ઠિતા । મનો મે વાચિ પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।
આવિરાવીર્મ એષિ । વેદસ્ય મા આણીસ્થઃ । શ્રુતં મે મા પ્રહાસીઃ ।
અનેનાધીતેનાહોરાત્રાન્સન્દધામિ । ઋતં વદિષ્યામિ ।
સત્યં વદિષ્યામિ । તન્મામવતુ । તદ્વક્તારમવતુ ।
અવતુ મામવતુ વક્તારમ્ ॥

ચિત્રો હ વૈ ગાગ્યૈચણિર્યક્ષમાણ આરુણિં વપ્રે સ હ પુત્રં
શ્વેતકેતું પ્રજિઘાય યાજયેતિ તં હાસીનં પપ્રચ્છ
ગૌતમસ્ય પુત્રાસ્તે સંવૃતં લોકે યસ્મિન્માધાસ્યસ્યન્યમહો
બદ્ધ્વા તસ્ય લોકે ધાસ્યસીતિ સ હોવાચ નાહમેતદ્વેદ
હન્તાચાર્યં પ્રચ્છાનીતિ સ હ પિતરમાસાઘ પપ્રચ્છેતીતિ
મા પ્રાક્ષીલ્કથં પ્રતિબ્રવાણીતિ સ હોવાચાહમપ્યેતન્ન વેદ
સદસ્યેવ વયં સ્વાધ્યાયમધીત્ય હરામહે યન્નઃ પરે
દદત્યેહ્યુભૌ ગમિષ્યાવ ઇતિ ॥ સ હ સમિત્પાણિશ્ચિત્રં
ગાગ્યૈચણિં પ્રતિચક્રમ ઉપાયાનીતિ તં હોવાચ બ્રહ્માહોંસિ
ગૌતમ યો મામુપાગા એહિ ત્વા જ્ઞપથિષ્યામીતિ ॥ ૧ ॥

સ હોવાચ ચે વૈકે ચાસ્માલ્લોકાત્પ્રયન્તિ ચન્દ્રમસમેવ તે
સર્વે ગચ્છન્તિ તેષાં પ્રાણૈઃ પૂર્વપક્ષ
આપ્યાયતેડયાપરપક્ષે ન પ્રજનયત્યેતદ્વૈ સ્વર્ગસ્ય લોકસ્ય
દ્વારં યશ્ચન્દ્રમાસ્તં યત્પ્રત્યાહ તમતિસૃજતે ય એનં
પ્રત્યાહ તમિહ વૃષ્ટિર્ભૂત્વા વર્ષતિ સ ઇહ કીટો વા
પતડ્ગો વા શકુનિર્વા શાર્દૂલો વા સિંહો વા મત્સ્યો વા
પરશ્વા વા પુરુષો વાન્યો વૈતેષુ સ્થાનેષુ પ્રત્યાજાયતે

यथाकर्म यथाविद्यं तमागतं पृच्छति कोऽसीति तं
 प्रतिब्रूयाद्विद्यक्षाणाद्दृतवो रेत आभृतं
 पञ्चदशात्प्रसूतात्पित्र्यावतस्तन्मा पुंसि कर्तार्ययध्वं
 पुंसा कर्ता मातरि मासिषिक्तः स जयमान उपजयमानो
 द्वादशत्रयोदश उपमासो द्वादशत्रयोदशेन पित्रा
 सन्तद्विदेहं प्रतितद्विदेहं तन्म ऋतवो मर्त्यव आरभध्वं
 तेन सत्येन तपसर्तुरस्यार्तवोऽस्मि कोऽसि त्वमस्मीति
 तमतिसृजते ॥ २ ॥

स अेतं देवयानं पन्थानमासाधाग्निर्लोकमागच्छति स
 वायुलोकं स वरुणलोकं स आदित्यलोकं स धन्द्रलोकं स
 प्रजापतिलोकं स ब्रह्मलोकं तस्य उ वा अेतस्य
 ब्रह्मलोकस्यारोहृदो मुहूर्ता येष्टिडा विरजा नदी तिल्यो
 वृक्षः सायुज्यं संस्थानमपराजितमायतनमिन्द्रप्रजापती
 द्वारगोपौ विभुं प्रमितं विद्यक्षाणासन्ध्यमितौजाः प्रयङ्गुः
 प्रिया य मानसी प्रतिरूपा य याक्षुषी
 पुष्पाण्यादायावयतौ वै य
 जगत्यम्भाश्चाम्भावयवाश्चाप्सरसोऽभयानघस्तमित्थंविद
 अ गच्छति तं ब्रह्मालाभिधावत मम यशसा विरजा
 वायं नदी प्रापन्नवानयं जिगीष्वातीति ॥ ३ ॥

तं पञ्चशतान्यप्सरसां प्रतिधावन्ति शतं मावाहस्ताः
 शतमाञ्जनहस्ताः शतं यूर्णहस्ताः शतं वासोहस्ताः
 शतं कणाहस्तास्तं ब्रह्मालङ्कारेणालङ्कुर्वन्ति स
 ब्रह्मालङ्कारेणालङ्कृतो ब्रह्म विद्वान् ब्रह्मैवाभिप्रैति स
 आगच्छत्यारं लृष्टं तन्मनसात्येति तमृत्वा सम्प्रतिविदो
 मज्जन्ति स आगच्छति मुहूर्तान्येष्टिडांस्तेऽस्मादपद्रवन्ति
 स आगच्छति विरजा नदी तां मनसैवात्येति
 तत्सुकृतदुष्कृते धूनुते तस्य प्रिया ज्ञातयः
 सुकृतमुपयन्त्यप्रिया दुष्कृतं तद्यथा रथेन
 धावयन्नथयुके पर्यवेक्षत अेवमलोरात्रे पर्यवेक्षत अेवं
 सुकृतदुष्कृते सर्वाणि य द्गन्धानि स अेष विसुकृतो
 विदुष्कृतो ब्रह्म विद्वान्ब्रह्मैवाभिप्रैति ॥ ४ ॥

સ આગચ્છતિ તિલ્યં વૃક્ષં તં બ્રહ્મગન્ધઃ પ્રવિશતિ સ
 આગચ્છતિ સાયુજ્યં સંસ્થાનં તં બ્રહ્મ સ પ્રવિશતિ
 આગચ્છત્યપરાજિતમાયતનં તં બ્રહ્મતેજઃ પ્રવિશતિ સ
 આગચ્છતીન્દ્રપ્રજાપતી દ્વારગોપૌ તાવસ્માદપદ્રવતઃ સ
 આગચ્છતિ વિભુપ્રમિતં તં બ્રહ્મયશઃ પ્રવિશતિ સ
 આગચ્છતિ વિચક્ષણામાસન્દી બૃહદ્રથન્તરે સામની
 પૂર્વો પાદૌ ધ્યૈત નૌધસે ચાપરૌ પાદૌ વૈરૂપવૈરાજે
 શાકવરૈવતે તિરશ્ચી સા પ્રજ્ઞા પ્રજ્ઞયા હિ વિપશ્યતિ સ
 આગચ્છત્યમિતૌજસં પર્યંકું સ પ્રાણસ્તસ્ય ભૂતં ચ
 ભવિષ્યચ્ય પૂર્વો પાદૌ શ્રીશ્ચેરા ચાપરૌ
 બૃહદ્રથન્તરે અનૂચ્યે ભદ્રયજ્ઞાયજ્ઞીચે
 શીર્ષણ્યમૃચશ્ચ સામાનિ ચ પ્રાચીનાતાનં યજુંષિ
 તિરશ્ચીનાનિ સોમાંશવ ઉપસ્તરણમુદ્ગીથ ઉપશ્રીઃ
 શ્રીરુપબર્હણં તસ્મિન્બ્રહ્માસ્તે તમિત્યંવિત્પાદૈનૈવાગ્ર
 આરોહતિ તં બ્રહ્માહ કોડસીતિ તં પ્રતિબ્રૂયાત્ ॥ ૫ ॥

ઋતુરસ્યાર્તવોડસ્યાકાશાધોનેઃ સમ્ભૂતો ભાર્યાયૈ રેતઃ
 સંવત્સરસ્ય તેજોભૂતસ્ય ભૂતસ્યાત્મભૂતસ્ય ત્વમાત્માસિ
 યસ્ત્વમસિ સોહમસ્મીતિ તમાહ કોડહમસ્મીતિ સત્યમિતિ બ્રૂયાત્કિં
 તદ્યત્સત્યમિતિ યદ્યદ્યદેવેભ્યશ્ચ પ્રાણેભ્યશ્ચ તત્સદથ
 યદેવાશ્ય પ્રાણાશ્ચ તદ્યં તદેતયા વાચાભિવ્યાહિચતે
 સત્યમિત્યેતાવદિદં સર્વમિદં સર્વમસીત્યેવૈનં તદાહ
 તદેતચ્છ્લોકેનાપ્યુક્તમ્ ॥ ૬ ॥

યજૂદરઃ સામશિરા અસાવૃઝમૂર્તિરવ્યયઃ । સ બ્રહ્મેતિ હિ
 વિજ્ઞેય ઋષિર્બ્રહ્મમયો મહાનિતિ ॥

તમાહ કેન પૌંસાનિ નામાન્યાપ્રોતીતિ પ્રાણેનેતિ બ્રૂયાત્કેન
 સ્ત્રીનામાનીતિ વાયેતિ કેન નપુસકનામાનીતિ મનસેતિ કેન
 ગન્ધાનિતિ ઘ્રાણેનેતિ બ્રૂયાત્કેન રૂપાણીતિ ચક્ષુષેતિ કેન
 શબ્દાનિતિ શ્રોત્રેણેતિ કેનાન્નરસાનિતિ જિહ્વેતિ કેન કર્માણીતિ
 હસ્તાભ્યામિતિ કેન સુખદુઃખે ઇતિ શરીરેણેતિ કેનાનન્દં રતિં
 પ્રજાપતિમિત્યુપસ્થેનેતિ કેનેત્યા ઇતિ પાદાભ્યામિતિ કેન ધિયો
 વિજ્ઞાતવ્યં કામાનિતિ પ્રજ્ઞયેતિ પ્રબ્રૂયાત્તમહાપો વૈ ખલુ

મે હ્યસાવયં તે લોક ઇતિ સા યા બ્રહ્મણિ ચિતિયાં વ્યષ્ટિસ્તાં
ચિતિં જયતિ તાં વ્યષ્ટિં વ્યશ્રુતે ય એવં વેદ ય એવં વેદ
॥ ૭ ॥ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧ ॥

પ્રાણો બ્રહ્મેતિ ડ સ્માડ કૌષીતકિસ્તસ્ય ડ વા એતસ્ય પ્રાણસ્ય
બ્રહ્મણો મનો દૂતં વાકપરિવેષ્ટ્રી ચક્ષુર્ગાંત્રં શ્રોત્રં
સંશ્રાવયિતૃ યો ડ વા એતસ્ય પ્રાણસ્ય બ્રહ્મણો મનો દૂતં
વેદ દૂતવાન્ભવતિ યો વાયં પરિવેષ્ટ્રી
પરિવેષ્ટ્રીમાન્ભવતિ તસ્મૈ વા એતસ્મૈ પ્રાણાય બ્રહ્મણ એતાઃ
સર્વા દેવતા અચાચમાના બલિં હરન્તિ તથો એવાસ્મૈ સર્વાણિ
ભૂતાન્યચાચમાનાયૈવ બલિં હરન્તિ ય એવં વેદ
તસ્યોપનિષત્ર યાચેદિતિ તદથા ગ્રામં ભિક્ષિત્વા
લબ્ધોપવિશેન્નાહગતો દત્તમશ્રીયામિતિ ય એવૈનં
પુરસ્તાત્પ્રત્યાચક્ષીરેસ્ત એવૈનમુપમન્ત્રયન્તે દદામ ત
ઇત્યેષ ધર્મો યાચતો ભવત્યનન્તરસ્તેવૈનમુપમન્ત્રયન્તે
દદામ ત ઇતિ ॥ ૧ ॥

અથાત એકધનાવરોધનં
ચદેકધનમભિધ્યાયાત્પૌર્ણમાસ્તાં વામાવાસ્તાં વા
શુદ્ધપક્ષે વા પુણ્યે નક્ષત્રેડગ્નિમુપસમાધાય પરિસમુહ્ય
પરિસ્તીર્ય પર્યુક્ષ પૂર્વદક્ષિણ જાન્વાચ્ય સુવેણ વા
ચમસેન વા કંસેન વૈતા આજ્યાહુતીર્જુહોતિ
વાડનામદેવતાવરોધિની સા મેડમુષ્માદિદમવરુન્દ્યાં તસ્યૈ
સ્વાહા ચક્ષુર્નામ દેવતાવરોધિની સા
મેડમુષ્માદિદમવરુન્દ્યાં તસ્યૈ સ્વાહા શ્રોત્રં નામ
દેવતાવરોધિની સા મેડમુષ્માદિદમવરુન્દ્યાં તસ્યૈ સ્વાહા
મનો નામ દેવતાવરોધિની સા મેડમુષ્માદિદમવરુન્દ્યાં
તસ્યૈ સ્વાહૈત્યથ ધૂમગન્ધં
પ્રજિઘાયાજ્યલેપેનાડગાન્યનુવિમુજ્ય
વાચંયમોડભિપ્રવૃજ્યાર્થં બ્રવીત દૂતં વા
પ્રહિણુયાલ્લભતે હૈવ ॥ ૩ ॥

અથાતો દૈવસ્મરો યસ્ય પ્રિયો બુભૂષેયસ્યૈ વા એષાં
વૈતેષમેવૈતસ્મિન્પર્વાણ્યગ્નિમુપસમાધાયૈતથૈવાવૃતૈતા

जुडोभ्यसौ स्वाडा यक्षुस्ते मयि जुडोभ्यसौ स्वाडा प्रज्ञानं ते
 मयि जुडोभ्यसौ स्वाडेत्यथ धूमगन्धं
 प्रजिघायाज्यलेपेनाऽगान्यनुविभृज्य वायंयमोऽभिप्रवृज्य
 संस्पर्शं जिगमिषेदपि वाताद्वा
 सम्भाषमाणास्तिष्ठेत्प्रियो डैव भवति स्मरन्ति डैवास्य ॥

४ ॥

अथातः सायमन्नं प्रातर्दनमभतरमग्निदोत्रमित्यायक्षते
 यावद्द्वै
 पुरुषो भासते न तावत्प्राणितुं शक्नोति प्राणं तदा वायि
 जुडोति
 यावद्द्वै पुरुषः प्राणिति न तावद्भाषितुं शक्नोति वायं
 तदा प्राणे जुडोत्येतेऽनन्तेऽमृताडुतिर्जाग्रथ्य स्वपंश्च
 सन्ततमवच्छिन्नं जुडोत्यथ या अन्या आडुतथोऽन्तवत्यस्ताः
 कर्मभ्योभवन्त्येतद्ध वै पूर्वे विद्वांसोऽग्निदोत्रं
 जुडवांयङ्कुः ॥ ५ ॥

उक्तं ब्रह्मेति ड स्माड शुष्कभृङ्गरस्तदृगित्युपासीत
 सर्वाणि डास्मै भूतानि श्रैष्ठयायाभ्यर्थ्यन्ते
 तद्यजुरित्युपासीत सर्वाणि डास्मै भूतानि श्रैष्ठयाय
 युज्यन्ते तत्सामेत्युपासीत सर्वाणि डास्मै भूतानि
 श्रैष्ठयाय सन्नमन्ते तस्थीत्युपासीत तद्यश
 धृत्युपासीत तत्तेज धृत्युपासीत तद्यथैतस्थ आणां
 श्रीमत्तमं यशस्वितमं तेजस्वितमं भवति तथो अेवैवं
 विद्वांसर्वेषां भूतानां श्रीमत्तमो यशस्वितमस्तेजस्वितमो
 भवति तमेतमैष्टकं कर्मभयमात्मानमध्वर्युः संस्करोति
 तस्मिन्त्यजुर्भयं प्रवयति यजुर्भयं ऋज्भयं डोता ऋज्भयं
 सामभयमुद्गाता स ओष सर्वस्यै त्रयीविधाया आत्मैष डत
 अेवास्यात्थैतदात्मा भवति अेवं वेद ॥ ६ ॥

अथातः सर्वजितः कौषीतकेऽग्नीष्युपासनानि भवन्ति
 यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्य निरुदपात्रं
 प्रसिन्धोद्यन्तमादित्यमुपतिष्ठेत वर्गोऽसि पाप्मानं मे

वृद्धीत्येतयैवावृता मध्ये सन्तमुद्गर्गोऽसि पाप्मानं म
 उद्धृद्धीत्येतयैवावृतास्ते यन्तं संवर्गोऽसि पाप्मानं
 मे संवृद्धीति यदुहोरात्राभ्यां पापं करोति
 सन्तद्धृङ्क्ते ॥ ७ ॥

अथ मासि मास्यमावास्यायां पश्चात्स्यन्द्रमसं
 दृश्यमानमुपतिष्ठेतैवावृता उरिततृशाभ्यामथ वाङ्
 प्रत्यस्यति यत्ते सुसीमं दृद्यमधिचन्द्रमसि श्रितम् ॥

तेनामृतत्वस्थेशानं माहं पौत्रमघं रुदमिति न
 डास्मात्पूर्वाः प्रजाः प्रयन्तीति न
 जातपुत्रस्याथाजातपुत्रस्याह ॥ आप्यास्व समेतु ते सन्ते
 पयांसि समुयन्तु वाजा यमादित्या
 अंशुमाप्याययन्तीत्येतास्तिस्त्र ऋथो जपित्वा नास्माकं प्राणेन
 प्रजया पशुभिराप्यस्वेति दैवीमावृतमावर्त
 आदित्यस्यावृतमन्वावर्तयति दक्षिणं बाहुमन्वावर्तते ॥ ८ ॥

अथ पौर्णमास्यां पुरस्तात्स्यन्द्रमसं
 दृश्यमानमुपतिष्ठेतैवावृता सोमो राजासि
 विद्यक्षाणः पञ्चमुषोऽसि प्रजापतिर्ब्राह्मणस्त अेकं मुषं
 तेन मुषेन राज्ञोऽस्ति तेन मुषेन मामन्नादं कुरु ॥ राजा
 त अेकं मुषं तेन मुषेन विशोऽस्ति तेनैव मुषेन मामन्नादं
 कुरु ॥ श्येनस्त अेकं मुषं तेन मुषेन पक्षिणोऽस्ति तेन
 मुषेन मामन्नादं कुरु ॥ अग्निस्त अेकं मुषं तेन मुषेनेमं
 लोकमस्ति तेन मुषेन मामन्नादं कुरु ॥ सर्वाणि भूतानीत्येव
 पञ्चमं मुषं तेन मुषेन सर्वाणि भूतान्यस्ति तेन मुषेन
 मामन्नादं कुरु ॥ मास्माकं प्राणेन प्रजया
 पशुभिरवक्षेष्टा योऽस्माद्धेष्टि यं ययं
 द्विष्मस्तस्य प्राणेन प्रजया पशुभिरवक्षीयस्वेति
 स्थितिर्देवीमावृतमावर्त आदित्यस्यावृतमन्वावर्तन्त एति
 दक्षिणं बाहुमन्वावर्तते ॥ ९ ॥

अथ संवेश्यन्जायायै दृद्यमभिमृशेत् ॥ यत्ते सुसीमे
 दृद्ये छितमन्तः प्रजापतौ ॥ मन्वेऽहं मां तद्विद्वांसं

માહં પૌત્રમર્થં રુદમિતિ ન હાસ્મત્યૂર્વાઃ પ્રજાઃ પ્રૈતિ ॥

૧૦ ॥

અથ પ્રોષ્યાન્પુત્રસ્ય મૂર્ધાનમભિમૃશતિ ॥

અડ્ગાદડ્ગાત્સમ્ભવસિ હૃદયાદધિજાયસે ।

આત્મા વૈ પુત્રનામાસિ સ જીવ શરદઃ શતમ્ ॥ અસાવિતિ

નામાસ્ય ગૃહ્ણાતિ । અશ્મા ભવ પરશુર્ભવ હિરાણ્યમસ્તૃતં

ભવ । તેજો વૈ પુત્રનામાસિ સ જીવ શરદઃ શતમ્ ॥ અસાવિતિ

નામાસિ ગૃહ્ણાતિ । યેન પ્રજાપતિઃ પ્રજાઃ

પર્યગૃહ્ણીતારિષ્ટ્યૈ તેન ત્વા પરિગૃહ્ણામ્યસાવિત્યથાસ્ય

દક્ષિણે કર્ણે જપતિ ॥ અસ્મે પ્રયન્ધિ

મઘવન્જીષિન્નિતીન્દ્રશ્રેષ્ઠાનિ દ્રવિણાનિ ઘેહીતિ

માચ્છેત્તા મા વ્યથિષ્ઠાઃ શતં શરદ આયુષો જીવ પુત્ર

। તે નામ્ના મૂર્ધાનમભિજિદ્ધામ્યસાવિતિ ત્રિરસ્ય

મૂર્ધાનમભિજિદ્ધેદ્રવા ત્વા હિહુરેણાભિહિહુરોમીતિ

ત્રિરસ્ય મૂર્ધાનમભિહિહુર્યાત્ ॥ ૧૧ ॥

અથાતો દૈવઃ પરિમર એતદ્વૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે

યદગ્નિર્જર્વલત્યથૈતન્મિયતે

યન્ન જવલતિ તસ્યાદિત્યમેવ તેજો ગચ્છતિ વાયું પ્રાણ એતદ્વૈ

બ્રહ્મ

દીપ્યતે યથાદિત્યો દૃશ્યતેઽથૈતન્મિયતે યન્ન દૃશ્યતે તસ્ય

ચન્દ્રમસામેવ તેજો ગચ્છતિ વાયું પ્રાણ એતદ્વૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે

યચ્ચન્દ્રમા દૃશ્યતેઽથૈતન્મિયતે યન્ન દૃશ્યતે તસ્ય

વિદ્યુતમેવ તેજો

ગચ્છતિ વાયું પ્રાણ એતદ્વૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે

યદ્વિદ્યુદ્વિદ્યોતતેઽથૈતન્મિયતે

યન્ન વિદ્યોતતે તસ્ય વાયુમેવ તેજો ગચ્છતિ વાયું પ્રાણસ્તા

વા એતાઃ

સર્વા દેવતા વાયુમેવ પ્રવિશ્ય વાયૌ સૃમા ન મૂચ્છન્તે

તસ્માદેવ

પુનરુદીરત ઇત્યધિદૈવતમથાધ્યાત્મમ્ ॥ ૧૨ ॥

એતદ્દૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે યદ્વાયા વદત્યથૈતન્મિયતે યન્ન વલતિ
 તસ્ય ચક્ષુરેવ તેજો ગચ્છતિ પ્રાણં પ્રાણ એતદ્દૈ બ્રહ્મ
 દીપ્યતે
 યચ્ચક્ષુષા પશ્યત્યથૈતન્મિયતે યન્ન પશ્યતિ તસ્ય
 શ્રોત્રમેવ
 તેજો ગચ્છતિ પ્રાણં પ્રાણ એતદ્દૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે યચ્છોત્રેણ
 શ્ૃણોત્યથૈતન્મિયતે યન્ન શ્ૃણોતિ તસ્ય મન એવ તેજો
 ગચ્છતિ
 પ્રાણં પ્રાણ એતદ્દૈ બ્રહ્મ દીપ્યતે યન્મનસા
 ધ્યાયત્યથૈતન્મિયતે
 યન્ન ધ્યાયતિ તસ્ય પ્રાણમેવ તેજો ગચ્છતિ પ્રાણં પ્રાણસ્તા
 વા
 એતાઃ સર્વા દેવતાઃ પ્રાણમેવ પ્રવિશ્ય પ્રાણે સુમા ન
 મૂર્છન્તે
 તસ્માદ્દૈવ પુનરુદીરતે તદાદિહ વા એવંવિદ્વાંસ ઉભૌ
 પર્વતાવભિપ્રવર્તયાતાં તુસ્તૂર્ષમાણો દક્ષિણશ્ચોત્તરશ્ચ
 ન હૈવૈનં સ્તૃણવીયાતામથ ય એનં દ્વિષન્તિ યાંશ્ચ
 સ્વયં
 દ્વેષિ ત એવં સર્વે પરિતો મિયન્તે ॥ ૧૩ ॥
 અથાતો નિઃશ્રેયસાદાનં એતા હ વૈ દેવતા અહં શ્રેયસે
 વિવદમાના અસ્માચ્છરીરાદુચ્ચક્રમુસ્તદારુભૂતં
 શિષ્ષેથૈતદ્વાક્રવિવેશ તદ્વાયા વદચ્છિષ્ય
 એવાથૈતચ્ચક્ષુઃ પ્રવિવેશ તદ્વાયા વદચ્ચક્ષુષા
 પશ્યચ્છિષ્ય એવાથૈતચ્છોત્રં પ્રવિવેશ તદ્વાયા
 વદચ્ચક્ષુષા પશ્યચ્છોત્રેણ શ્ૃણવન્મનસા
 ધ્યાયચ્છિષ્ય એવાથૈતપ્રાણઃ પ્રવિવેશ તત્તત એવ
 સમુત્તસ્થૌ તદેવાઃ પ્રાણો નિઃશ્રેયસં વિચિન્ત્ય પ્રાણમેવ
 પ્રજ્ઞાત્માનમભિસંસ્તૂય સહૈતૈઃ
 સર્વૈરસ્માલ્લોકાદુચ્ચક્રમુસ્તે
 વાયુપ્રતિષ્ઠાકાશાત્માનઃ સ્વર્થયુસ્તહો
 એવૈવંવિદ્વાનસર્વેષાં

ભૂતાનાં પ્રાણમેવ પ્રજ્ઞાત્માનમભિસંસ્તૂય સહૈતૈઃ
 સર્વૈરસ્માચ્છરીરાદુલ્કામતિ સ વાયુપ્રતિષ્ઠાકાશાત્મા
 ન સ્વરેતિ તદ્ભવતિ યત્રૈતદ્દેવાસ્તત્પ્રાપ્ય તદમૃતો ભવતિ
 યદમૃતા દેવાઃ ॥ ૧૪ ॥

અથાતઃ પિતાપુત્રીયં સમ્પ્રદાનમિતિ ચાચક્ષતે પિતા પુત્રં
 પ્રષ્યાહ્યતિ નવૈસ્તૃણૈરગારં
 સંસ્તીર્યાગ્નિમુપસમાધાયોદકુમ્ભં સપાત્રમુપનિધાયાહતેન
 વાસસા સમ્પ્રચ્છન્નઃ શ્યેત એત્ય પુત્ર ઉપરિષ્ઠદભિનિપદ્યત
 ઇન્દ્રિયૈરસ્યેન્દ્રિયાણિ સંસ્મૃશ્યાપિ વાસ્થાભિમુખત
 એવાસીતાથાસ્મૈ સમ્પ્રચ્છતિ વાયં મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા
 વાયં તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રઃ પ્રાણં મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા
 પ્રાણં તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રશ્ચક્ષુર્મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા
 ચક્ષુસ્તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રઃ શ્રોત્રં મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા
 શ્રોત્રં તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રો મનો મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા
 મનસ્તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રોડન્નરસાન્મે ત્વયિ દધાનીતિ
 પિતાન્નરસાંસ્તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રઃ કર્માણિ મે ત્વયિ
 દધાનીતિ પિતા કર્માણિ તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રઃ સુખદુઃખે મે
 ત્વયિ દધાનીતિ પિતા સુખદુઃખે તે મયિ દધ ઇતિ પુત્ર આનન્દં
 રતિં પ્રજાઇં મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા આનન્દં રતિં પ્રજાતિં
 તે

મયિ દધ ઇતિ પુત્ર ઇત્યાં મે ત્વયિ દધાનીતિ પિતા ઇત્યાં તે મયિ
 દધ ઇતિ પુત્રો ધિયો વિજ્ઞાતવ્યં કામાન્મે ત્વયિ દધાનીતિ
 પિઉતા

ધિયો વિજ્ઞાતવ્યં કામાંસ્તે મયિ દધ ઇતિ પુત્રોડય
 દક્ષિણાવૃદ્ધુપનિષ્કામતિ તં પિતાનુમન્ત્રયતે યશો
 બ્રહ્મવર્યસમન્નાદં કીર્તિસ્ત્વા જુષતામિત્યથેતરઃ
 સવ્યમંસમન્વવેક્ષતે પાણિ નાન્તર્ધાય વસનાન્તેન વા
 પ્રચ્છદ્ય સ્વર્ગાલ્લોકાન્કામાનવાપ્સુહીતિ સ યદ્યગદઃ
 સ્થાત્પુત્રસ્યૈશ્વર્યે પિતા વસોત્પરિવા વ્રજેદ્યયુર્વૈ
 પ્રેયાદદેવૈનં

સમાપયતિ તથા સમાપયિતવ્યો ભવતિ તથા સમાપયિતવ્યો

भवति ॥ १५ ॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

प्रतर्दनो ऽ वै दैवोदासिरिन्द्रस्य प्रियं धामोपजगाम युद्धेन

पौरुषेण य तं उन्द्र उवाच प्रतर्दन वरं ते ददानीति स

डोवाच प्रतर्दनस्त्वमेव वृणीश्च यं त्वं मनुष्याय

डिततमं

मन्यस इति तं उन्द्र उवाच न वै वरं परस्मै वृणीते

त्वमेव

वृणीश्चेत्यवरो वैतर्हि डिल म इति डोवाच प्रतर्दनोऽथो

भल्विन्द्रः

सत्यादेव नेयाय सत्यं डीन्द्रः स डोवाच मामेव

विजानीड्येतदेवाडं

मनुष्याय डिततमं मन्ये यन्मां विजानीयां त्रिशीर्षाणं

त्वाङ्गमडनमवाङ्गुभान्यतीन्सावावृडेभ्यः प्रायच्छं

भह्वीः

सन्धा अतिक्रम्य दिवि प्रह्लाडीनतृणामडमन्तरिक्षे

पौलोमानृथिव्यां कालकाश्यांस्तस्य मे तत्र न लोम य

नामीयते

स यो मां विजानीयान्नास्य डेन य कर्मणा लोको मीयते न

मातृवधेन

न पितृवधेन न स्तेयेन न भ्रूणडत्यया नास्य पापं य न

यकृषो मुभान्नीलं वेत्तीति ॥ १ ॥

स डोवाच प्राणोऽस्मि प्रज्ञात्मा तं

मामायुरमृतमित्युपास्वायुः

प्राणः प्राणो वा आयुः प्राण उवाचामृतं

यावद्ध्यस्मिन्शरीरे

प्राणो वसति तावदायुः प्राणेन

ड्येवामुष्मिल्लोकेऽमृतत्वमाप्नोति

प्रज्ञया सत्यसङ्गुल्यं स यो म आयुरमृतमित्युपास्ते

सर्वमायुरस्मिंल्लोक अेवाप्नोत्यमृतत्वमक्षितिं स्वर्गं लोके

तच्छ्रैक

आडुरेकभूयं वै प्राणा गच्छन्तीति न डि कश्चन

શકનુયાત્સકૃદ્વાયા નામ પ્રજ્ઞાપયિતું ચક્ષુષા રૂપં
 શ્રોત્રેણ શબ્દં મનસા ધ્યાનમિત્યેકભૂયં વૈ પ્રાણા ભૂત્વા
 એકૈકં સર્વાણ્યેવૈતાનિ પ્રજ્ઞાપયન્તિ વાચં વદતીં સર્વે
 પ્રાણા
 અનુવદન્તિ ચક્ષુઃ પશ્યત્સર્વે પ્રાણા અનુપશ્યન્તિ શ્રોત્રં
 શ્વેત્સર્વે પ્રાણા અનુશ્વેત્વન્તિ મનો ધ્યાયત્સર્વે પ્રાણા
 અનુધ્યાયન્તિ પ્રાણં પ્રાણન્તં સર્વે પ્રાણા
 અનુપ્રાણન્તીત્યેવમુઠૈવૈતદિતિ હેન્દ્ર ઉવાચાસ્તીત્યેવ પ્રાણાનાં
 નિઃશ્રેયસાદાનમિતિ ॥ ૨ ॥

જીવતિ વાગપેતો મૂકાન્વિપશ્યામો જીવતિ
 ચક્ષુરપેતોઽન્ધાન્વિપશ્યામો
 જીવતિ શ્રોત્રાપેતો બધિરાન્વિપશ્યામો જીવતો બાહુસ્થિન્નો
 જીવત્યૂરુસ્થિન્ન ઇત્યેવં હિ પશ્યામ ઇત્યથ ખલુ પ્રાણ એવ
 પ્રજ્ઞાત્મેદં શરીરં પરિગૃહ્યોત્યાપયતિ
 તસ્માદેતમેવોઽથમુપાસીત
 યો વૈ પ્રાણઃ સા પ્રજ્ઞા યા વા પ્રજ્ઞા સ પ્રાણઃ સહ
 હ્યેતાવસ્મિન્શરીરે વસતઃ સહોત્કામતસ્તસ્યૈષૈવ
 દૃષ્ટિરેતદ્વિજ્ઞાનં યત્રૈતત્પુરુષઃ સુમઃ સ્વપ્નં ન
 કચ્ચન

પશ્યત્યથાસ્મિન્પ્રાણ એવૈકધા ભવતિ તદૈનં
 વાકસર્વેનામભિઃ
 સહાપ્યેતિ ચક્ષુઃ સર્વે રૂપૈઃ સહાપ્યેતિ શ્રોત્રં સર્વેઃ
 શબ્દૈઃ
 સહાપ્યેતિ મનઃ સર્વેર્ધ્યાતૈઃ સહાપ્યેતિ સ યદા પ્રતિબુધ્યતે
 યથાગ્નેર્જ્વલતો વિસ્કુલિઙ્ગા
 વિપ્રતિષ્ઠેરન્નેવમેવૈતસ્માદાત્મનઃ
 પ્રાણા યથાયતનં વિપ્રતિષ્ઠન્તે પ્રાણેભ્યો દેવા દેવેભ્યો
 લોકાસ્તસ્યૈષૈવ સિદ્ધિરેતદ્વિજ્ઞાનં યત્રૈતત્પુરુષ આર્તો
 મરિષ્યન્નાબલ્ય ન્યેત્ય મોહં નૈતિ તદાહુરુદકમીચ્છિત્તં ન
 શ્વેત્સર્વોતિ ન પશ્યતિ વાચા વદત્યથાસ્મિન્પ્રાણ એવૈકધા ભવતિ
 તદૈનં વાવ સર્વેનામભિઃ સહાપ્યેતિ ચક્ષુઃ સર્વે રૂપૈઃ

सडाप्येति श्रोत्रं सर्वैः शब्दैः सडाप्येति मनः

सर्वैर्ध्यातैः

सडाप्येति स यदा प्रतिबुध्यते यथाग्नेर्ज्वलतो विरुद्विऽगा

विप्रतिष्ठेत्नेवमेवैतस्मादात्मनः प्राणा यथायतनं

विप्रतिष्ठन्ते प्राणोभ्यो देवा देवेभ्यो लोकाः ॥ ३ ॥

स यदास्माच्छरीराद्दृढामति वागस्मात्सर्वाणि

नामान्यभिविसृजते वाया सर्वाणि नामान्याप्नोति

प्राणोऽस्मात्सर्वाङ्गान्यानभिविसृजते प्राणेन

सर्वाङ्गान्याप्नोति यक्षुरस्मात्सर्वाणि रूपाण्यभिविसृजते

यक्षुषा सर्वाणि रूपाण्याप्नोति

श्रोत्रमस्मात्सर्वाञ्छब्दानभिविसृजते श्रोत्रेण

सर्वाञ्छब्दानाप्नोति मनोऽस्मात्सर्वाणि ध्यातान्यभिविसृजते

मनसा सर्वाणि ध्यातान्याप्नोति सैषा प्राणे सर्वासिर्यो वै

प्राणः सा प्रज्ञा या वा प्रज्ञा स प्राणः स ७

उ्येतावस्मिञ्छरीरे वसतः सड्ढामतोऽथ भलु यथा

प्रज्ञायां सर्वाणि भूतान्येकी भवन्ति तद्व्याभ्यास्यामः ॥

४ ॥

वागेवास्मा ऐकमऽगमुदूढं तस्यै नाम परस्तात्प्रतिविडिता

भूतमात्रा द्वाणमेवास्या ऐकमऽगमुदूढं तस्य गन्धः

परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा यक्षुरेवास्या

ऐकमऽगमुदूढं

तस्य रूपं परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा श्रोत्रमेवास्या

ऐकमऽगमुदूढं तस्य शब्दः परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा

जिह्वेवास्या ऐकमऽगमुदूढं तस्यान्नरसः परस्तात्प्रतिविडिता

भूतमात्रा उस्तावेवास्या ऐकमऽगमुदूढं तयोः कर्म

परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा शरीरमेवास्या

ऐकमऽगमुदूढं

तस्य सुभङ्गुः परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा उपस्थ ओवास्या

ऐकमऽगमुदूढं तस्यानन्धो रतिः प्रजातिः परस्तात्प्रतिविडिता

भूतमात्रा पादावेवास्या ऐकमऽगमुदूढं तयोरित्या

परस्तात्प्रतिविडिता भूतमात्रा प्रज्ञैवास्या

એકમડ્ગમુદ્ઠં

તસ્યૈ ધિયો વિજ્ઞાતવ્યં કામાઃ પરસ્તાત્પ્રતિવિહિતા

ભૂતમાત્રા ॥ ૫ ॥

પ્રજ્ઞયા વાયં સમારુહ્ય વાચા સર્વાણિ સામાન્યાપ્નોતિ
 પ્રજ્ઞયા પ્રાણં સમારુહ્ય પ્રાણેન સર્વાંગન્યાનાપ્નોતિ
 પ્રજ્ઞયા ચક્ષુઃ સમારુહ્ય સર્વાણિ રૂપાણ્યાપ્નોતિ પ્રજ્ઞયા
 શ્રોત્રં સમારુહ્ય શ્રોત્રેણ સર્વાઞ્છબ્દાનાપ્નોતિ પ્રજ્ઞયા
 જિહ્વાં સમારુહ્ય જિહ્વાયા સર્વાનન્નરસાનાપ્નોતિ પ્રજ્ઞયા
 હસ્તૌ સમારુહ્ય હસ્તાભ્યાં સર્વાણિ કર્માણ્યાપ્નોતિ પ્રજ્ઞયા
 શરીરં સમારુહ્ય શરીરેણ સુખદુઃખે આપ્નોતિ પ્રજ્ઞયોપસ્થં
 સમારુહ્યોપસ્થેનાનન્દં રતિં પ્રજાતિમાપ્નોતિ પ્રજ્ઞયા પાદૌ
 સમારુહ્ય પાદાભ્યાં સર્વા ઇત્યા આપ્નોતિ પ્રજ્ઞયૈવ ધિયં
 સમારુહ્ય પ્રજ્ઞયૈવ ધિયો વિજ્ઞાતવ્યં કામાનાપ્નોતિ ॥ ૬ ॥

ન હિ પ્રજ્ઞાપેતા વાડ્નામ કિંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતન્નામ પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ ન હિ
 પ્રજ્ઞાપેતઃ પ્રાણો ગન્ધં કંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતં ગન્ધં પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ
 પ્રજ્ઞાપેતં ચક્ષૂ રૂપં કિંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતદ્રૂપ પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ
 પ્રજ્ઞાપેતં શ્રોત્રં શબ્દં કંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતં શબ્દં પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ
 પ્રજ્ઞાપેતા જિહ્વાન્નરસં કંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતમન્નરસં પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ
 પ્રજ્ઞાપેતૌ હતૌ કર્મ કિંચન પ્રજ્ઞપેતામન્યત્ર મે
 મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતત્કર્મ પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ
 પ્રજ્ઞાપેતં શરીરં સુખદુઃખં કિંચન પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર
 મે મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતત્સુખદુઃખં પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ
 નહિ પ્રજ્ઞાપેત ઉપસ્થ આનન્દં રતિં પ્રજાતિં કંચન
 પ્રજ્ઞપયેદન્યત્ર મે મનોડભૂદિત્યાહ નાહમેતમાનન્દં રતિં
 પ્રજાતિં પ્રાજ્ઞાસિષમિતિ નહિ પ્રજ્ઞાપેતૌ પાદાવિત્યાં
 કાંચન પ્રજ્ઞપયેતામન્યત્ર મે મનોડભૂદિત્યાહ

नाडमेतामित्यां

प्राज्ञसिषमिति नडि प्रज्ञापेता धीः कायन सिद्ध्येत्र
प्रज्ञातव्यं प्रज्ञायेत् ॥ ७ ॥

न वायं विजिज्ञासीत वक्तारं विधान्न गन्धं
विजिज्ञासीत
घ्रातारं विधान्न रुपं विजिज्ञासीत रुपविदं विधान्न
शब्दं विजिज्ञासीत श्रोतारं विधान्नारसं
विजिज्ञासीतान्नरसविज्ञातारं विधान्न कर्म विजिज्ञासीत
कर्तारं विधान्न सुभद्गुणे विजिज्ञासीत
सुभद्गुःभयोर्विज्ञातारं
विधान्नानन्दं रतिं प्रजातिं विजिज्ञासीतानन्दस्य रतेः
प्रजातेर्विज्ञातारं विधान्नेत्यां विजिज्ञासीतैतारं
विधान्न
मनो विजिज्ञासीत मन्तारं विधात्ता वा येता दशैव
भूतमात्रा
अधिप्रज्ञं दश प्रज्ञामात्रा अधिभूतं यद्धि
भूतमात्रा न
स्युर्न प्रज्ञामात्राः स्युर्यद्वा प्रज्ञामात्रा न स्युर्न
भूतमात्राः
स्युः ॥ ८ ॥

न ल्यन्यतरतो रुपं किञ्चन सिद्ध्येत्रो अेतन्नाना तद्यथा
रथस्थारेषु नेमिरर्पिता नाभावरा अर्पिता अेवमेवैता
भूतमात्राः
प्रज्ञामात्रा स्वर्पिताः प्रज्ञामात्राः प्राणो अर्पिता अेष
प्राण अेव
प्रज्ञात्मानन्दोऽजरोऽमृतो न साधुना कर्मणा भूयान्नो
अेवासाधुना
कर्मणा कनीयानेष ल्येवैनं साधुकर्म कारयति तं
यमन्वानुनेषत्येष अेवैनमसाधु कर्म कारयति तं यमेभ्यो
लोकेभ्यो
नुनुत्सत अेष लोकापाल अेष लोकाधिपतिरेष सर्वेश्वरः स

મ આત્મેતિ

વિદ્યાત્સ મ આત્મેતિ વિદ્યાત્ ॥ ૯ ॥ ઇતિ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥

ગાર્ગ્યો હ વૈ બાલાકિરનૂયાનઃ સંસ્પષ્ટ આસ

સોઽયમુશિનરેષુ

સંવસન્મત્સ્યેષુ કુરુપગ્ચાલેષુ કાશીવિદેહેષ્વિતિ

સહાજાતશત્રું કાશ્યમેત્યોવાય બ્રહ્મ તે બ્રવાણીતિ તં

હોવાય

અજાતશત્રુઃ સહસ્રં દમ્નસ્ત એતસ્યાં વાયિ જનકો જનક ઇતિ

વા ઉ

જના ધાવન્તીતિ ॥ ૧ ॥

સ હોવાય બાલાકિર્યં એવૈષ આદિત્યે પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ ઇતિ

તં હોવાચાજાતશત્રુર્મામૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા

બૃહત્પાણ્ડરવાસા અતિષ્ઠાઃ સર્વેષાં ભૂતાનાં મૂર્ધેતિ

વા

અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તેઽતિષ્ઠાઃ સર્વેષાં

ભૂતાનાં મૂર્ધા ભવતિ ॥ ૨ ॥

સ એવૈષ બાલાકિર્યં એવૈષ ચન્દ્રમસિ પુરુષસ્તમેવાહં

બ્રહ્મોપાસ

ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્મા મૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ સોમો

રાજાન્નસ્યાત્મેતિ વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો

હૈતમેવમુપાસ્તેઽન્નસ્યાત્મા

ભવતિ ॥ ૩ ॥

સહોવાય બાલાકિર્યં એવૈષ વિદ્યુતિ પુરુષ એતમેવાહં

બ્રહ્મોપાસ

ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્મા

મૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાસ્તેજસ્યાત્મેતિ

વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે તેજસ્યાત્મા ભવતિ

॥ ૪ ॥

સ હોવાય બાલાકિર્યં એવૈષ સ્તનચિત્તૌ પુરુષ એતમેવાહં

બ્રહ્મોપાસ

ઇતિ તં ડોવાચાજાતશત્રુર્માતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ

શબ્દસ્યાત્મેતિ

વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે શબ્દસ્યાત્મા

ભવતિ ॥ ૫ ॥

સ ડોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ આકાશે પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં

ડોવાચાજાતશત્રુર્માતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ

પૂર્ણમપ્રવર્તિ બ્રહ્મેતિ

વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે પૂર્યતે પ્રજયા

પશુભિર્નાં

એવ સ્વયં નાસ્ય પ્રજા પુરા કાલાત્પ્રવર્તતે ॥ ૬ ॥

સ ડોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ વાયૌ પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં ડોવાચાજાતશત્રુર્માતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા ઇન્દ્રો

વૈકુણ્ઠોડપરાજિતા સેનેતિ વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો

હૈતમેવમુપાસ્તે જિષ્ણુર્હ વા પરાજિષ્ણુરન્યતરસ્ય

જજયાચન્ભવતિ ॥ ૭ ॥

સ ડોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષોડગ્નૌ પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ ઇતિ

તં

ડોવાચાજાતશત્રુર્માતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા વિષાસહિરિતિ

વા

અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે વિષાસહિર્વા એષ

ભવતિ ॥ ૮ ॥

સ ડોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષોડપ્સુ પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ ઇતિ

તં

ડોવાચાજાતશત્રુર્માતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા નામ્ન્યસ્યાત્મેતિ

વા

અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે નામ્ન્યસ્યાત્મા

ભવતીતિઅધિદૈવતમથાધ્યાત્મમ્ ॥ ૯ ॥

સ ડોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ આદર્શે પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં

હોવાચાજાતશત્રુર્માૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ પ્રતિરૂપ ઇતિ
વા

અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે પ્રતિરૂપો હૈવાસ્ય
પ્રજાયમાજાયતે નાપ્રતિરૂપઃ ॥ ૧૦ ॥

સ હોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ પ્રતિશ્રુત્યા
પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્માૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા
દ્વિતીયોઽનપગ

ઇતિ વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે વિન્દતે
દ્વિતીયાદ્વિતીયવાન્ભવતિ ॥ ૧૧ ॥

સ હોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ શબ્દઃ પુરુષમન્વેતિ
તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્માૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા અસુરિતિ
વા

અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે નો એવ સ્વયં નાસ્ય
પ્રજા

પુરાકાલાત્સમ્મોહમેતિ ॥ ૧૨ ॥

સ હોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ ચ્છાયાયાં
પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં

હોવાચાજાતશત્રુર્માૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠામૃત્યુરિતિ

વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે નો એવ સ્વયં નાસ્ય
પ્રજા

પુરા કાલાત્પ્રમીયતે ॥ ૧૩ ॥

સ હોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ શારીરઃ પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ

ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્માૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ

પ્રજાપતિરિતિ

વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે પ્રજાયતે પ્રજયા

પશુભિઃ ॥ ૧૪ ॥

સ હોવાચ બાલાકિર્યં એવૈષ પ્રાણ આત્મા યેનૈતત્સુમઃ

સ્વપ્રમાચરતિ તમેવાહમુપાસ ઇતિ તં
હોવાચાજાતશત્રુર્મામૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા યમો રાજેતિ
વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો હૈતમેવમુપાસ્તે સર્વં હાસ્મા ઇદં
શ્રૈષ્ઠયાય ગમ્યતે ॥ ૧૫ ॥

સ હોવાય બાલાકિર્યં એવૈષ
દક્ષિણેક્ષન્પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ
ઇતિ તં હોવાચાજાતશત્રુર્મામૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠા નાત્ર
આત્માગ્નિરાત્મા જયોતિષ્ટ આત્મેતિ વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો
હૈતમેવમુપાસ્ત એતેષાં સર્વેષામાત્મા ભવતિ ॥ ૧૬ ॥

સ હોવાય બાલાકિર્યં એવૈષ સવ્યેક્ષન્પુરુષસ્તમેવાહમુપાસ
ઇતિ
તં હોવાચાજાતશત્રુર્મામૈતસ્મિન્સમવાદયિષ્ઠાઃ
સત્યસ્થાત્મા

વિદ્યુત આત્મા તેજસ આત્મેતિ વા અહમેતમુપાસ ઇતિ સ યો
હૈતમેવમુપાસ્ત એતેષાં સર્વેષામાત્મા ભવતીતિ ॥ ૧૭ ॥

તત ઉ હ બાલાકિસ્તૂષ્ણીમાસ તં હોવાચાજાતશત્રુરેતાવન્નુ
બાલાકીતિ એતાવહ્દીતિ હોવાય બાલાકિસ્તં
હોવાચાજાતશત્રુર્મૃષા વૈ કિલ મા સંવદિષ્ઠા બ્રહ્મ
તે બ્રવાણીતિ હોવાય યો વૈ બાલાક એતેષાં પુરુષાણાં
કર્તા યસ્ય વૈતત્કર્મ સ વેદિતવ્ય ઇતિ તત ઉ હ બાલાકિઃ
સમિત્પાણિઃ પ્રતિચક્રામોપાયનીતિ તં હોવાચાજાતશત્રુઃ
પ્રતિલોમરૂપમેવ સ્થાદત્ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણમુપનયીતૈહિ વ્યેવ
ત્વા ણપચિષ્યામીતિ તં હ પાણાવભિપદ્ય પ્રવગ્રાજ તૌ
હ સુમં પુરુષમીયતુસ્તં હાજાતશત્રુરામન્નચાંચકે
બૃહત્યાણ્ડરવાસઃ સોમરાજન્નિતિ સ ઉ હ તૂષ્ણીમેવ શિશ્યે
તત ઉ હૈનં યષ્ટ્યા વિચિક્ષેપ સ તત એવ સમુત્તસ્થૌ તં
હોવાચાજાતશત્રુઃ ક્વૈષ એતદ્દા લોકે પુરુષોઽશયિષ્ટ
ક્વૈતદભૂત્સુત એતદાગાદિતિ તદ્દુ હ બાલાકિર્ન વિજ્ઞૌ ॥ ૧૮ ॥

તં હોવાચાજાતશત્રુર્યત્રૈષ એતદ્દાલાકે પુરુષોઽશયિષ્ટ
યત્રૈતદભૂદત એતદાગાદ્દિતા નામ હૃદયસ્ય નાડ્યો

હૃદયાત્પુરીતતમભિપ્રતન્વન્તિ યથા સહસ્રધા કેશો
 વિપાટિતસ્તાવદણ્વ્યઃ પિડ્ગલસ્યાણિમ્ના તિષ્ઠન્તે શુકલસ્ય
 કૃષ્ણસ્ય પીતસ્ય લોહિતસ્યેતિ તાસુ તદા ભવતિ યદા સુમઃ
 સ્વપ્નં ન કંચન પશ્યત્યથાસ્મિન્પ્રાણ એવૈકધા ભવતિ
 તથૈનં વાક્સર્વૈર્નામભિઃ સહાપ્યેતિ મનઃ સર્વૈર્ધ્યાતૈઃ
 સહાપ્યેતિ ચક્ષુઃ સર્વૈ રૂપૈઃ સહાપ્યેતિ શ્રોત્રં સર્વૈઃ
 શબ્દૈઃ સહાપ્યેતિ મનઃ સર્વૈર્ધ્યાતૈઃ સહાપ્યેતિ સ યદા
 પ્રતિબુદ્ધ્યતે યથાગ્નેર્જ્વલતો વિસ્ફુલિડ્ગા
 વિપ્રતિષ્ઠેન્નેવમેવૈતસ્માદાત્મનઃ પ્રાણા યથાયતનં
 વિપ્રતિષ્ઠન્તે પ્રાણેભ્યો દેવા દેવેભ્યો લોકાસ્તદથા ક્ષુરઃ
 ક્ષુરધ્યાને હિતઃ સ્યાદ્વિશ્વમ્ભરો વા વિશ્વમ્ભરકુલાય
 એવમેવૈષ પ્રાણ આત્મેદં શરીરમનુપ્રવિષ્ટ આ લોમભ્ય
 આ નખેભ્યઃ ॥ ૧૯ ॥

તમેતમાત્માનમેતમાત્મનોડન્વવસ્યતિ યથા શ્રેષ્ઠિનં
 સ્વાસ્તદથા શ્રેષ્ઠૈઃ સ્વૈર્ભુડ્કતે યથા વા શ્રેષ્ઠિનં
 સ્વા ભુજન્ત એવમેવૈષ પ્રાણ આત્મૈતૈરાત્મભિર્ભુડ્કતે ।
 યથા શ્રેષ્ઠી સ્વૈરેવં વૈતમાત્માનમેત આત્મનોડન્વવસ્યન્તિ
 યથા શ્રેષ્ઠિનં સ્વાઃ સ યાવદ્ધ વા ઇન્દ્ર એતમાત્માનં ન
 વિજઙ્ઘૌ તાવદેનમસુરા અભિબભૂવુઃ સ યદા વિજઙ્ઘાવથ
 હત્વાસુરાન્વિજિત્ય સર્વેષાં ભૂતાનાં શ્રૈષ્ઠ્યં
 સ્વારાજ્યમાધિપત્યં પર્યેતિ તથો એવૈવં વિદ્વાન્સર્વેષાં
 ભૂતાનાં શ્રૈષ્ઠ્યં સ્વારાજ્યમાધિપત્યં પર્યેતિ ય એવં
 વેદ ય એવં વેદ ॥ ૨૦ ॥ ઇતિ ચતુર્થોડધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥

ૐ વાઙ્મે મનસીતિ શાન્તિઃ ॥

ઇતિ કૌષીતકિબ્રાહ્મણોપનિષત્સમાપ્તા ॥

Encoded and proofread by Sunder Hattangadi

pdf was typeset on April 1, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

